

Razgovor s Markom Filipovićem, prvakom Hrvatske u rješavanju šahovskih problema

Razgovor vodio Zdravko Birovljević

Marko Filipović dobro je poznat u slavonskom šahu. Šahom se počeo baviti 1993.g. u valpovačkom šahovskom klubu „Hrvatska čitaonica“ te vrlo brzo postizao izvrsne rezultate u kadetskoj i juniorskoj konkurenciji. Bio je regionalni i državni šahovski prvak, sudionik europskih i svjetskih prvenstava, ekipni juniorski prvak Hrvatske, osvojio je titulu FIDE-majstora te postigao mnogo odličnih seniorskih rezultata. Najuspješniji je igrač u valpovačkoj šahovskoj povijesti.

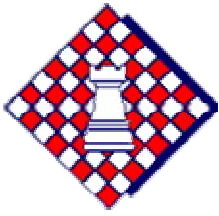
No, ovo je samo kratka informacija, pravi povod razgovora sa Markom je problemski šah. Zadnjih nekoliko godina Marko je aktivan u ovoj disciplini o kojoj u široj javnosti vrlo malo znamo, a kruna svega je osvojena brončana medalja na europskom prvenstvu u rješavanju šahovskih problema, koje je održano u Igalu (Herceg Novi, Crna Gora).

Marko, što je zapravo problemski šah i koje su njegove temeljne karakteristike?

Centralni pojam u problemskom šahu je šahovski problem, a vjerovatno najvažniji aspekt šahovskog problema je njegova tema, odnosno ideja koju je autor problema htio prikazati. Pojednostavljeno, šahovski problem se sastoji od pozicije na šahovskoj ploči, stipulacije odnosno zadatka koji se postavlja pred rješavača (mat u 2 poteza, mat u tri poteza...) i (jednog ili više) rješenja. Od raznih tipova šahovskih problema šahistima su najbliže studije – vjerovatno nema šahista koji nije bio zainteresiran nekom studijom. Možda neki šahisti probleme povezuju s pozicijama iz nekih šahovskih partija u kojima postoji forsirani niz, najčešće lijepih i neočekivanih, poteza koji vode do dobitka za jednu stranu (ili remija). Ipak, pozicije iz partija u kojima postoje takve forsirane kombinacije (koji šahist ne uživa u traženju kombinacija?) nisu šahovski problemi, iako možda s njima imaju neke zajedničke karakteristike.

Jedna važna stvar koja se traži od šahovskog problema je originalnost: problem bi trebao demonstrirati neku novu, ili barem donekle novu, ideju. Osim toga, postoje neke konvencije koje problem mora, uz neke iznimke, zadovoljiti: legalnost (pozicija bi trebala biti dostižna nekim nizom legalnih poteza, najčešće besmislenim sa šahovskog stajališta, iz početne šahovske pozicije), jedinstvenost (pojednostavljeno to znači da postoji jedinstveni potezi bijelog, a bijeli je uobičajeno strana koja treba postići zadanu stipulaciju, kojima se dolazi do rješenja – moguće je, i često, da crni ima više obrana, ali potezi bijelog trebaju biti jedinstveni), ekonomija materijala (na ploči bi trebale biti samo one figure koje su nužne za ostvarivanje ideje autora), ekonomija igre (problem bi se trebao sastojati većinom od tematskih poteza), ekonomija vremena (ako je ideju moguće demonstrirati u dva poteza, ne treba upotrijebiti više od dva) i neki drugi.

Problemski šah kao disciplina dijeli se na šahovsku kompoziciju (sastavljanje problema) i rješavanje. Obje strane problemskog šaha imaju svoje turnire i titule. Ipak istaknutiji dio problemskog šaha je šahovska kompozicija ili sastavljanje (i svjetska organizacija za problemski šah ima službeni naziv "Svjetska federacija za šahovsku kompoziciju" – World Federation for Chess Composition, WFCC). Već i sami naziv kompozicija upućuje na razliku u odnosu na običan šah – sastavljanje problema je bliže umjetnosti, dok je u šahu važnija sportska strana. Kompozicija je prava bit problemskog šaha – uostalom, bez kompozitora problema ne bi ni bilo posla za rješavače. S druge strane, rješavanje problema je dio problemskog šaha koji je vjerojatno najzanimljiviji šahistima, a i mene je privukao. Rješavanje se sastoji od traženja skrivene ideje koju je autor problema zamislio,



Razgovor s Markom Filipovićem, prvakom Hrvatske u rješavanju šahovskih problema

Razgovor vodio Zdravko Birovljević

i po tome je slično raznim logičkim igrama ili zagonetkama. Ima problema čije rješenje možda nije (jako) teško naći, ali koji opet demonstriraju neku lijepu ideju i to ih čini zanimljivim.

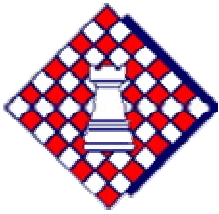
U problemskom šahu postoje razni tipovi problema, a grubo ih možemo podijeliti na ortodoksne i ne-ortodoksne. U ortodoksne možemo svrstati "direktne" matove (mat u 2, mat u 3, mat u više poteza) i studije. Šahistima u pravilu nisu poznati ne-ortodoksni tipovi problema, što je i razumljivo jer zahtijevaju promjenu u uobičajenoj šahovskoj logici. Tu možemo svrstati pomoćne matove, samomatove, retro i matematičke probleme i vilinske probleme. Ovdje mogu ukratko opisati pomoćne matove i samomatove. U pomoćnim matovima bijeli i crni surađuju u zajedničkom cilju, a to je matiranje crnog kralja. U šahovskom rječniku, dakle, crni treba igrati "najgore" moguće poteze, odnosno one koji najbrže vode matiranju njegovog kralja (naravno, u suradnji s točno određenim potezima bijelog). Šahistima je ova ideja isprva vjerojatno pomalo smiješna, ali treba imati na umu da je to jednostavno drugačija disciplina od šaha. Pomoćni matovi su zapravo vrlo zanimljivi i omogućavaju ostvarivanje neočekivanih ideja. U samomatovima je različitost u odnosu na šahovsku logiku vjerovatno čak i veća, jer je tu logika potpuno obratna: bijeli pokušava natjerati crnog da matira bijelog kralja, a crni pak to pod svaku cijenu pokušava izbjeći. Dakle, u samomatovima onaj tko "izgubi partiju" pobjeđuje. Iako "šahovski nelogični", samomatovi su također vrlo zanimljivi.

Postoje li u problemskom šahu titule i kategorije i tko su trenutno najbolji svjetski i europski problemski šahisti?

Postoje. Kao što sam spomenuo, posebne su titule za kompozitore i za rješavače. Titule imaju iste nazive kao i u šahu (fide majstor, međunarodni majstor i velemajstor); današnja Svjetska federacija za šahovsku kompoziciju (WFCC) je nasljednik nekadašnje Stalne komisije za problemski šah ("Permanent commission for chess composition") koja je bila dio FIDE, a i današnji WFCC je u bliskoj vezi s FIDE, iako je odvojena organizacija, pa je jasna povezanost titula.

U kompoziciji, titule se osvajaju ostvarivanjem određenog broja bodova u FIDE albumu. FIDE album je kolekcija odabranih šahovskih problema koju izdaje WFCC (odnosno prije PCCC) svake tri godine. U FIDE album ulaze samo (najčešće) problemi koji zadovoljavaju stroge kriterije originalnosti i kvalitete. Za osvajanje titule velemajstora šahovske kompozicije autor treba imati 70 (u slučaju studija, nešto manje) problema u FIDE albumu. Što se tiče rješavanja, titule se osvajaju slično kao u šahu: osvajanjem normi i postizanjem određenog rejtinga. Naprimjer, za osvajanje titule velemajstora u rješavanju potrebno je osvojiti tri velemajstorske norme i postići rejting od 2600. Za osvajanje norme, rješavač mora na turniru postići performans rejting od 2650 i biti rangiran ne niže od ukupnog broja rješavača s rejtingom od 2550 ili više. Računanje rejtinga je slično kao u šahu.

U kompoziciji, "najboljima" bi se mogli okarakterizirati oni kompozitori koji imaju najviše bodova u FIDE albumu (lista problemista prema bodovima u FIDE albumu može se vidjeti ovdje: <http://www.wfcc.ch/fide-albums/points0406/>), iako to možda nije najbolji način. WFCC svake tri godine organizira pojedinačno svjetsko prvenstvo u komponiranju, i to u 8 sekcija: matovi u 2, matovi u 3, matovi u više od 3, studije, pomoćni matovi, samomatovi, vilinski problemi i retro problemi. Većina problemista je relativno specijalizirana za jednu grupu problema, tako da se za grubu procjenu "najboljih" kompozitora može pogađati



Razgovor s Markom Filipovićem, prvakom Hrvatske u rješavanju šahovskih problema

Razgovor vodio Zdravko Birovljević

popis svjetskih prvaka u prošlom trogodišnjem ciklusu (2010.-2012.; <http://www.wfcc.ch/competitions/composing/wcci5res/>): Marjan Kovačević iz Srbije u dvopotezima, Aleksandar Feoktistov iz Rusije u tropotezima, Mikhail Marandjuk iz Ukrajine u višepotezima, Sergiy Didukh iz Ukrajine u studijama, Michal Dragoun iz Češke u pomoćnim matovima, Andrey Selivanov iz Rusije u samomatovima, Petko Petkov iz Bugarske (inače problemist s uvjerljivo najviše bodova u FIDE albumu) u vilinskim problemima i Dmitrij Baibikov iz Izraela u retro problemima. Što se tiče hrvatskih problemista, imali smo dva velemajstora – pokojni Hrvoje Bartolović i pokojni Nenad Petrović, koji je inače bio jedan od osnivača PCCC i inicijatora izdavanja FIDE albuma, kao i jedan od najvećih kompozitora u svoje vrijeme. Danas su najistaknutiji hrvatski kompozitori FIDE majstori Ivo Tominić i Zvonimir Hernitz, a od mlađe generacije Nikola Predrag koji je zadnjih godina postigao nekoliko odličnih rezultata.

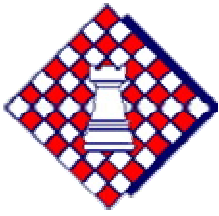
U rješavanju je zadnjih desetak godina uvjerljivo najuspješniji sedmerostruki svjetski i višestruki europski prvak Poljak Piotr Murdzia, iako je aktualni svjetski prvak njegov "učenik" Poljak Kacper Piorun. Osim njih dvojice, u top-klasu spadaju i Rus Georgy Evseev i Englez John Nunn, poznati šahovski velemajstor koji je osamdesetih bio i jedan od najboljih svjetskih šahista. Treba istaknuti i trostrukog svjetskog prvaka Finca Perkonou, koji već duže vrijeme nije aktivan a bio je poznat po svojoj brzini rješavanja.

Što se tiče hrvatskih rješavača, Nenad Petrović je bio svjetski prvak u sastavu Jugoslavije na ekipnom svjetskom prvenstvu 1947., kao i najbolji pojedinac tog prvenstva sa stopostotnim učinkom. Od današnjih rješavača, nerado spominjem sebe – na svjetskoj rejting listi sam trenutno najviše plasiran od hrvatskih rješavača, a nadam se da ću u budućnosti uspjeti doći i do titule velemajstora u rješavanju (nedostaje mi jedna norma). Tu je i FIDE majstor Nikola Predrag koji je imao vrlo dobrih rezultata, ali u zadnje vrijeme nije više toliko aktivan.

Koje su temeljne razlike klasičnog i problemskog šaha? Što je tebe privuklo problemskom šahu?

Problemski šah, barem kompozitorski dio, je bliži umjetnosti dok je u klasičnom šahu važniji sportski aspekt. Klasični šah je objektivno zahtjevniji od problemskog jer zahtijeva više rada i omogućava igračima profesionalno bavljenje šahom. U problemskom šahu su vrlo rijetki turniri na kojima pobjednici osvajaju novčane nagrade, koje su i tad prilično skromne. Problemskim šahom se nitko ne bavi profesionalno. Također, objektivno je lakše osvajati titule u rješavanju nego u klasičnom šahu; naime, jedan klasični rješavački turnir na kojem se mogu osvojiti norme traje 6 sati, dok tipična šahovska partija traje bar 3-4 sata. Rješavački turniri traju 1-2 dana i organiziraju se vikendom, što je praktično jer je to ipak hobi, a ne profesionalna aktivnost.

Meni je rješavanje vrlo zanimljivo i nije mi trebalo puno da se zainteresiram. U klasičnom šahu u pravilu treba biti praktičan i važan faktor sigurno ima i psihologija, dok bi rješavanje moglo biti zanimljivo onima koji posebno vole šahovsku kombinatoriku, kao i stalno traženje "istine" u šahu, odnosno najboljih poteza, a ne toliko samo praktičan rezultat. Kod mene je ipak bitno bilo i to da sam izgubio interes za igranjem klasičnog šaha, a problemski šah me odmah privukao. U zadnje vrijeme sam se zainteresirao i za komponiranje, iako sam tu još početnik.



Razgovor s Markom Filipovićem, prvakom Hrvatske u rješavanju šahovskih problema

Razgovor vodio Zdravko Birovljević

Kako izgleda jedno natjecanje problemskih šahista – rješavača?

Ukratko ću opisati sustav natjecanja na europskom i svjetskom prvenstvu (a isto je i na većini ostalih turnira). Rješava se 6 grupa problema – dvopotezi, tropotezi, studije, pomoćni matovi, višepotezi i samomatovi. U svakoj grupi rješavaju se tri problema, i to u vremenu prilagođenom toj grupi (20 minuta za dvopoteze, 60 za tropoteze itd.). Svaki poptuno riješen problem nosi 5 bodova, s time da se moraju zapisati sve relevantne varijante. Tu je najlakši posao kod dvopoteza, gdje se traži samo prvi potez bijelog. Inače se zapisuje: prvi potez bijelog, prijetnja, obrane crnog i daljnji odgovori bijelog na te obrane. Kod pomoćnih matova zapisuju se svi potezi bijelog i crnog. Ispuštanjem neke od varijanata gube se pripadni bodovi (naprimjer, ako problemu postoji 5 tematskih varijanata, u pravilu svaka nosi po jedan bod). Prve tri grupe problema rješavaju se prvi dan (ukupno 3 sata), a ostatak drugi dan (također ukupno 3 sata).

Na europskom i svjetskom prvenstvu se, osim glavnog turnira, uobičajeno rješava i uvodni otvoreni turnir (open). Na openu se rješava ukupno 12 problema u vremenu od 3 sata. Također se tradicionalno održavaju i turniri u brzom rješavanju, gdje tipično rješavač ima minutu ili dvije za rješavanje problema, koji su tu naravno nešto lakši nego na glavnom turniru.

Da se kratko vratimo zadnjem Europskom prvenstvu - možeš li nam reći nešto više detalja o istom (broj sudionika, način natjecanja, rezultati)?

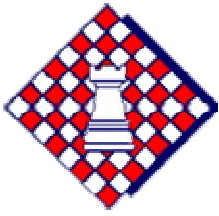
Na Europskom prvenstvu u lgalu nastupilo je ukupno 63 sudionika iz 15 zemalja. Kao i inače, prvenstvo je bilo djelomično oslabljeno, jer natjecatelji iz nekih jakih problemskih zemalja (Engleska, Njemačka, Izrael) u najjačem sastavu dolaze samo na svjetska prvenstva, a ove godine je vrlo oslabljena bila i Srbija, koja inače uvijek osvaja medalje. Način natjecanja je bio standardan za europska prvenstva, kao što sam gore opisao. Uvjerljivo je pobijedio Poljak Murdzia, što nije nikakvo iznenađenje. Drugi je bio Rus Evseev, a ja sam se uspio probiti na treće mjesto dobrim rezultatom u drugom danu, iako sam prvi dan imao vrlo loš rezultat na studijama (koje su doduše bile prilično teške). Mora se priznati, mom trećem mjestu su pripomogli i nešto lošiji rezultati ostalih. Ekipno su uvjerljivo pobijedili Poljaci, što isto nije nikakvo iznenađenje, ispred Rusije i Srbije.

Lijepo je osvojiti medalju na europskoj smotri. Kakvi su ti daljnji planovi, želje i ambicije?

Slazem se. Što se tiče daljnjih planova, nadam se da ću uspjeti osvojiti i treću velemajstorsku normu, koja mi nedostaje do titule velemajstora u rješavanju. Planiram se i malo više okušati u sastavljanju problema. Nedavno sam izabran i za predsjednika Udruge šahovskih problemista, koja je jedna od dvije problemske udruge u Hrvatskoj (druga, Hrvatska udruga problemskih šahista, okuplja stariju generaciju problemista), tako da ću imati i nešto organizacijskih aktivnosti.

Kako se zainteresirani šahisti mogu početi baviti problemskim šahom i gdje mogu naći više informacija?

U Hrvatskoj se godišnje održi nekoliko rješavačkih turnira, među kojima i prvenstvo Hrvatske, koje se inače održava u Zagrebu (ove godine vjerovatno u Valpovu u prosincu).



Razgovor s Markom Filipovićem, prvakom Hrvatske u rješavanju šahovskih problema

Razgovor vodio Zdravko Birovljević

Prvenstvo Hrvatske je otvoreno za sve koji se žele okušati u rješavanju. Također, svake godine se krajem prvog mjeseca tradicionalno održava Svjetsko rješavačko natjecanje (ISC). ISC se istovremeno održava po cijelom svijetu, a svaka zemlja ima svog lokalnog kontrolora, koji probleme za turnir dobiva od centralnih kontrolora. ISC je lijepa prilika za okušavanje u rješavanju, a ima dvije kategorije – druga je namijenjena početnicima u rješavanju, iako je vjerovatno zanimljivije nastupiti u prvoj (koja je otvorena za sve koji žele nastupiti, nema nikakvih uvjeta). Jedna zemlja može imati i više kontrolora (u više gradova) ako za to postoji interes.

Zainteresirani za problemski šah mogu naći informacije i literaturu na mnogo mjesta na internetu. Kao prvo, u problemskoj rubrici na stranici Hrvatskog šahovskog saveza; na stranici Udruge šahovskih problemista www.usp.hr (stranicu smo dosad rijetko ažurirali, ali u planu (skorom!) je osvježanje i aktivacija); u problemskoj rubrici u Šahovskom glasniku; na stranicama WFCC-a (www.wfcc.ch)...